

ТМ	Г. XXII	Бр. 1-2	Стр. 97 - 112	Ниш	јануар - јун	1998.
----	---------	---------	---------------	-----	--------------	-------

UDK 322+342.2:2+342.731

Оригинални научни рад

Примљено: 08.12.1997.

Мирољуб Јевтић

Факултет политичких наука

Београд

ВИШЕВЕРСКИ КАРАКТЕР ДРУШТВА И ПОЛИТИЧКА СТАБИЛНОСТ ДРЖАВЕ

Режи ме

Др̀ ава мо̀ е да опстане ако вено становни { твоу великој ве} ни сматра легитимно опстајаве такве заједнице. Зато је зна-ајно анализирати како ви { еверски карактер једне заједнице ути-е на полити-ку стабилност др̀ аве која је од те заједнице створена и ли је тој заједници наметнута. Ова друга -ијеница је ва̀ на за разумевање проблема, јер су неке ви- { економски оне заједнице настале `елјом разних верских група, какв је сли-ај са САД, а друге су постале присликом, освајањем и новина родом, каква је била османска царевина. Анализирана су три сли-аја: САД, Либија и Албанија. Узете су они зато { то имају веома изра`ену ви { ерел и -ги озност. У њима је становни { тво подељено на ви { е верских група. Притом, друга два сли-аја се разликују од првог, зато { то први има релативно стабилне међународне односе, { то се за друге две не мо̀ е ре}и. Разлике постоје и у на-ију на који се међународни односи уређују и ли покушају уредити.

Кр̀ у-не ре-и: др̀ ава, религија, народ, економска стабилност, ви { еверска заједница

I

Ви { е је него јасно да свака др̀ ава мо̀ е да опстане ако вено становни { твоу великој ве} ни сматра легитимно опстајаве такве заједнице.¹ Зато је ва̀ но проанализирати како ви- { еверски карактер једне заједнице ути-е на полити-ку стабил-

¹ О полити-ком легитимитету ви дати у: Мати}, М., Подунавска, М., Полити-ки систем, Београд, 1994.

nost države koja je od te zajednice stvorena ili je toj zajednici nametnuta. Ova posljedica - i weni ca je veoma važna za razumevanje problema, jer neke su višekonfesionalne zajednice nastale kao posledica nekih različitih verskih grupa da se zbog ovih ili njihovih razlika naliku pod istim državnim krovom kao što je slučaj sa SAD², a druge su viševerne postale silom, osvajanjem i novernih naroda kakva je bila osmanska carevina itd.³

Sa te ta-ke gladi šta je o-ili jedno da se u prvom slučaju religija, odnosno višekonfesionalnost, nije pokazala kao prepreka za formiranje i uspešno funkcionisanje države, dok je u drugom slučaju to bila i dovela je do rušenja države, tako što su se sve one konfesionalne grupe koje su pripadale religiji drugačije od vladajuće, oselile tom weni com pogledene i te i le su da stvore svoju sopstvenu državu. Kao rezultat toga mi danas imamo SAD koje i daće postoje kao multikonfesionalna država sa tendencijom da se religijska sila zemlje i daće uslova, a osmansko carstvo se raspalo. Taj raspad je i kao po principu odvajanja prvo nemuslimanski zajednica⁴, a zatim je došlo i do odvajanja muslimanski i neturskih naroda, da bi se sada postavilo pitanje održavanja unutrašnje stabilnosti moderne Turske usled tenzija između islamskih i manjinskih pripadnika sektoralavi ta⁵.

Pošto je tendencija sa kojom se suoavamo takva da se pokazuje kao neminovno mešanje naroda i rasa, a samim tim i verskih grupa koje se sve više sreću na prostori ma jedne države, postaje važno proučiti kako se taj viševerni karakter društva odražava na funkcionisanje države koja ima višekonfesionalno stanovništvo u svome sastavu. To pitanje je posebno važno za zemlju kao što je SRJ ili za Srbiju, jer upravo SRJ ima višekonfesionalni karakter. A sve to ukazuje da bi u našoj politici -koj nauci ovaj problem trebalo da bude mnogo više istražen. Jer se vidi da su međuetničke i međuverne tenzije najizraženije tenzije koje potresaju naše društvo.

U ovome radu se analiziraju tri slučaja na osnovu kojih se vidi kako je viševerni karakter uticao na organizaciju društva i njegovu funkcionisanje. A sva tri mogu da posluže kao značajan primer za analizu realnih situacija. Zato

² Borstin, D. J., **The Chicago History of American Civilization I-XIV**, Chicago, 1956.

³ Osim poznatih dela pogledati i: **A Short History of Turkish-Islamic States**, Ancara, 1994 (Grupa autora)

⁴ Isto

⁵ Pogledati o tome u: Politika 17.1.1996, str. 14.

žemo kao i zuzetno va`ne prikazati slu~ajeve: Al bani je, Li-bana i SAD. Pi tawe koje bi se mogli postaviti bilo bi za to ba{ ove tri zemqe? Odgovor je slede}i: SAD, Li ban i Al bani ja i maju veoma i zra`enu vi { erel i gi onost. Ta-ni je re-eno stanovni { tvo je podeqeno na vi { e verski h grupa. Zati m druga dva slu-aja se razli kuju od prvog jer dok prvi i ma rel ativno stabi l ni je me|u konfesi onal ne odnose u druge dve zemqe je si-tuaci ja dal eko sl o`eni ja. Tre}a karakteri sti ka je ona koja upu}uje na na~i n na koji se me|ukonfesi onal ni odnosi poku-{ avaju uredi ti i ure|uju { to mo`e da posl u`i kao pri mer sl i -ni m dru{ tvi ma za razre{ avawe eventual ni h sukoba.

II

Prvo i najva`ni je { to se mo`e re}i pri l i kom anal i zi-rawa verske si tuaci je u Al bani ji je zakqu-ak da se ta zemqa del i na vi { e verski h zajedni ca. Sa jedne strane i mamu musl i-mane koji ~i ne oko 70% stanovni { tva { to zemqi daje pri mar-no i sl amski karakter⁶, a sa druge hri { }ane na koje otpada oko 30% ukupne popul aci je⁷. No, uprkos ~i weni ci da je sude}i po verskom sastavu stanovni { tva, Al bani ja vi { e musl i manska nego hri { }anska, uti caj hri { }anstva, odnosno evropske ci vi l i-zaci je je dal eko pri sutni ji ne zbog broja ve} zbog dr`avne pol i ti ke koja je barem u posl edwi h pedesetak godi na poku{ al a da Al bani ju pri bli `i Evropi koja je nemusl i manska.⁸

Sami m ti m postaje veoma va`no da se poka`e kako je u Al bani ji regul i san odnos i zme|u ovi h dveju vel i ki h rel i gi j-ski h shvatawa sveta. Da bi si tuaci ja bila jasni ja vaqa i sta}i da ni musl i mani ni hri { }ani ni su jedi nstveni . Musl i mani se del e na suni te koji su 1942. godi ne kada je vr{ en preci zan popi s ~i ni l i 550.000 qudi , osi m wi h bilo je i 200.000 bekte{ a pri padni ka jedne neortodoksne i sl amske sekte.⁹ Tako se vi di da je bekte{ a me|u musl i mani ma u Al bani ji bilo oko 30%.

Sa druge strane, hri { }ani se del e na pravosl avce i ri mo-katol i ke. Prvi h po svi m popi si ma i ma oko 20% a drugi h oko

⁶ Jevti }, M., [i ptari i i sl am, Prwavor, 1995, str. 12.

⁷ Isto

⁸ To je i pak veoma proti vure-an proces. Od vremena ra|awa al bankskog naci onal nog pokreta te`i lo se pri bli ` avawu evropskom pojmu naci je. Pogl edati o tome u: Pollo, S., **La culture populaire comme expression des particularit s ethnique**, u *Studia Albanica* br. 2/1976, Tirana. Al i je sada Al bani ja postal a ~l ani ca Organi zaci je i sl amske konf erenci je. O tome vi deti u *IRCICA Bulletin d'information*, br. 37/1995, str. 24, Istanbul.

⁹ Korm, @., Mul ti konf esi onal ne zajedni ce, Sarajevo, 1977, str. 271.

10% u ukupnom stanovništvu Albanije¹⁰. Vidimo da se stanovništvu Albanije po verskoj pripadnosti veoma razlikuje i naš je zadatak da sada pokažemo kako se razlikuje te verske grupe odnosno zajednice ponašaju jedna prema drugoj i prema njihovim društvima.

U najvažem delu literature, koja je tretirala savremeno albansko pitanje, ističe se kako je Albanija pri merenju zemlje koja je uspešna da izbriše verske razlike u ime nacionalnog jedinstva. Pačiva analiza svega onoga što su sami albanski istoričari i političkozi pokazali pokazuje nešto sasvim drugo. Tako poznati istoričar Viron Koka veli: "Katolici su smatrali muslimane hordom primitivnih Azijata i njihovim nacionalnim osećajima nedostojnih da budu obuhvaćeni albanskom nacijom".¹¹ Znači sam višokoceweni albanski istoričar u jednoj od najozbiljnijih studija iz Albanije potvrđuje da su rimokatolici negirali albanski karakter svojim muslimanskim zemljacima. To što se odnosi na rimokatolike se pokazivalo čak u izrazima smeru kod muslimana. Masovna pobuna muslimana 1914-15. godine, kada je već postojala nezavisna Albanija, predvođena Haxhi Zamirom dobila je anti-državni karakter. Seqa-ke mase su kao jedan od svojih najvažnijih zahteva postavili pitanje ujedinjenja sa Turskom odnosno odrekli su se prvog puta svoje države.¹² Kao rezultat svega toga pokazalo se da uz postojanje tako protivnih političkih koncepata zasnovanih na religioznoj bilomogućnosti stabilnog nacionalnog društva. Čak i taviševide se da pripadnici različitih grupa negiraju samu mogućnost da Albanija postoji kao jedinstvena višverska država. Kao dokaz u tome smislila najbolje može da posluži predlog rimokatolika kako Albaniju treba urediti. Poznati rimokatolici svećenik između dva svetska rata Ferić ta je o tome rekao da Albaniju treba podeliti na severnu (rimokatoliku), srednju (muslimansku) i južnu (pravoslavnu), ali sa rimokatolikom dominacijom svuda.¹³ Zbog svega toga ne videti kako da ostvare jedinstvenu državu uz postojanje ovakvih koncepata komunisti su posle dolaska na vlast odlučili da ukinu religiju. Sotir Ma-

¹⁰ Isto, videti i Jevtiš, M., [iptari i islam, Grafomotajica, Prwavor, 1995., str. 11-13. U kwizi se daju različit izvori vezani za broj pripadnika raznih konfesija.

¹¹ Viron Koka, *L'ideologie Réactionnaire du clergé dans l'années 30 du XX siècle*, U *Studia Albanica*, Tirana br. 1/1969. U dačem tekstu S. A.

¹² Isto

¹³ Isto

nu{i, al banski nau~nik, o tome veli: "Suo-ena sa takvim tokom stvari Al banska partija rada je moral a... da prepre~i put religiozni m podelama i sva|ama da bi se pokrenuo narod za oslobo|ewe zemqe i stvarawe nove Albani je"¹⁴. O tome je u razgovoru sa svojim kolegom \ulijom Andreotijem, ministar komunisti~ke Albanije za i nostrane poslove Reis Maqiqe rekao: "Vidite { ta je u Libanu... zapravo to je verski sukob. Vjera razdvaja qude i dr`ave ~i ni nejedinstveni m. Albanija je pou~ena krvavom pro{lo{ }u... danas bez problema sa verom, nije potresena trzavicama i narod je jedinstveni i monolitni".¹⁵ Jasno se vidi da je prema procenama komunisti~kih vlasti religija ukinua jer je ometala politiku stabilnost dr`ave. Zna~i al banski komunisti ni su videli drugi izlaz za obezbe|ewe politike stabilnosti dr`ave osim ukinu vere. Ali, to je bio vra{ki tek, odnosno, nemogu} posao. I Enver Hoxa je bio u pravu kada je rekao: "I pak mi ne mo`emo pretendovati da smo uni{tili religiju... Da bi se to desilo moraju pro}i desetine i desetine godina, mo`da ~ak i vi{e".¹⁶ I upravo se to pokazao kao ta~no. ^im je do{lo do pu~awa jednopartijskog sistema i dozvoqavawa ve}ih qudskih i politiki~kih sloboda do{lo je i to o`i vqavawa verskih zajednica¹⁷. A sa o`i vqavawem verskih zajednica do{lo je do razvijawa wi hovi h pogleda na svet koji su sve vi{e po~eli da podse}aju na ono vreme o kome je govori o Maqiqe. To se posebno osetilo po pi tawu odnosa sa pravoslavnim populacijom koja je u velikom procentu gr~ka po nacionalnosti. Taj sukob je rezultirao napadom na poglavara al banske pravoslavne crkve arhiepiskopa Janulatos kome se ~ak preti lo i ubistvom¹⁸

@estinu sukoba najboqe je iskazao sve{tenik Mihalis Dakos: "Mi smo `rtve rastu}eg islamskog fundamentalizma. ^ini se da postavqaju temeqi za izbijawe verskih sukoba u ovome podru~ju"¹⁹. Ovako fl agrantnu optu`bu za islamski fundamentalizam nije mogu}e sresti kod rimokatolika. Jer Vatikan nastoji da se pribli`i islamskom svetu. Ali i zbog kontinuirane politike Vatikan koja se ogl edala u saradwi sa mus-

¹⁴ Sotir Manuchi, **L'Unité du peuple dans le front démocratique et le pouvoir populaire**, u S. A. br. 2/1982.

¹⁵ Ovde citirano prema: Zlata, P., Enver Hoxa, politika biografija, Beograd, str. 315.

¹⁶ Enver Hodža, **Discours, entretiens et articles**, 1967-68, Tirana, 1978, str. 128.

¹⁷ Jevti}, M., isto, vi{e o tome.

¹⁸ Politika, 08.05.1994, str. 4.

¹⁹ Borba, 10.06.1994, str. 7.

Ili mani ma protivi pravoslavnih na prostori ma Kosmeta²⁰. Ali i pored toga ono što su između dva rata govorili rimokatolički svećenici što je u vreme najtežeg komunizma potvrđivala praksa²¹, nije moglo da ne nađe odraza u ocenama veliki dostojnikari rimokatoličke crkve. Tako sadašnji kardinal Albani je Rok Mirdita veliku izjavio za hamburšku agenciju DPA: "Ne smatramo da ovde postoji isti problem kao u Bosni. Jedino postoji opasnost da u Albaniju uvezu fundamentalizam".²² A i weni ca da se fundamentalizam mora uvesti u vidu se na osnovu članstva u OIK. A svako ko je član te organizacije koja se bori za teokratsku i islamsku državu mora da na svome terenu sprovodi weni i islamsko-fundamentalističku Povequ²³. Uostalom o tome je jasno govori o Bačkim Zeneli potpredsednik najveće opozicione partije - socijalističke: "Ne sviđaju mi se kad u Tirani vidiš verske škole sa mladim devojkama obučenim u crnu odeću, kao što su škole u Albaniji nosile pre 70 godina. U nastavku ove prakse vidiš opasnost od islamskog fundamentalizma u Albaniji".²⁴ Svesno ove weni ce, u uslovi ma postojawa verskih slaboda, sadašnje albansko rukovodstvo nastoji da tako organizuje državu da ona onemogući eventualnu radikalizaciju. Tako je raspodela političkih funkcija svesno izvršena po konfesionalnoj pripadnosti. Predsednik države je musliman Sali Beriša, predsednik vlade Aleksandar Meksi pravoslavac, a kako neki izvori veliku Grk poreklom²⁵, i predsednik parlamenta je rimokatolik Pjotr Arbnori.

Ali uprkos tome za svakoga ovekako i o le poznaje razlike između ove tri verske zajednice jasno je da u meri u kojoj se svaka od njih bude razvijala u skladu sa svojim dogmatima, da je u toj meri obavezno da rastu tenzije između pripadnika pojedinih konfesija, a ne obratno. Sve to mora da ostavi ozbiljne posledice na odnos naroda prema državi. Pogotovu što se mus-

²⁰ Pogledati o tome na primer: Perunišić, B., Zulumi aga i begova u kosovskom višetju, Beograd, 1989, str. 11.

²¹ Uprkos anti religioznoj propagandi 80-tih godina u distriktu Skadar, gde je najveća koncentracija rimokatolika, sklopčeno je samo 5% brakova gde su supružnici bili različitih vere. Vlasti su to objasnile prećivčavawem religijskih normi u okviru porodica. Citirano prema Bowers, R. S., *The islamic Factor in Albanian Policy*, *Journal Institut of Muslim Minority Affairs*, Jeda, br. 1/1984, str. 129.

²² Politika, 04.07.1995, str. 6.

²³ Povequ OIK vidi u Jevtić, M., Pravni sistem organizacije islamske konferencije, Marksističke teme br. 3-4/1986, Niš.

²⁴ Politika, 19.07.1994, str. 4.

²⁵ Nedeqna Borba, 4-5.11.1995, str. 10.

Izmanska ve}i na postepeno i sve vi { e okre}e Saudijskoj Arabiji odakle dolazi novac. Sve to zna-i da multikonfesionalna Albanija kao stabilna dr`ava nije mogu}a, bez ozbiljnih kompromisa koji zadiru u samu versku dogmu.

III

Sljede}i slu-aj koji va}a analizirati je sli-an ali i razli-i t. Radi se o Libanu. Sli-an jer je u pttawu dr`ava koja tako|e ima u svome sastavu hri { }ane i muslimane, ali i razli-i ta, jer je za razliku od Albanije ona deo arapskog sveta i okru`ena je islamskim zemljama.

U Libanu je od 1936. godine institucionalizovano postojawe 18 verskih zajednica, a kasnije je taj broj uve}an na 19 zbog prihvatavanja protestanata.²⁶ Broj pripadnika verskih zajednica varira od popisa do popisa, jer nekada su hri { }ani bili ve}ina, a danas su to muslimani, naro-ito { iti koji imaju vi { i natalitet.²⁷ Istori}a Libana je i istori}a verskih sukoba i saradwe, koja je od perioda do perioda mevala sliku zemlje. Zbog svega toga postaje jasno da je odnosa verskih zajednica uvek zavisi la dr`ava i wena stabilnost, a tako je to i danas. U istori}i Liban je, u najva`nijem formativnom periodu za dana{ we odnose, bio sastavni deo osmanskog carstva²⁸. U tom periodu je usled postojawa islamskog legiti miteta bilo jasno da hri { }ani prihvataju tu dr`avu samo kao posredicu pomawkawa snaga da islamsku vlast zbane. Ali kada je posle I svetskog rata Liban postao francuska mandatna teritorija udareni su temelji dr`ave koju imamo i danas²⁹.

Od tada je postalo jasno da Liban mo`e da egzistira samo

²⁶ Korm, @., isto, str. 283.

²⁷ Prema popisu 1932. godine u Libanu je bilo 793.000 stanovnika. Od toga su 52% bili hri { }ani, 48% muslimani. Savremene procene su slede}e: muslimani: 51%, od toga { iti 24%, suniti 21%, Druzi i ostali 6%. Hri { }ana ima 49%. Od toga maronita 23%, pravoslavnih 12%, grkokatolika 6%, gregorijanaca 6% i ostalih 2%. Citirano prema: Rondot PH, **Le Liban d'haierà demain**, u *Revue politique et parlementaire* br. 901/1983; Ukwizi: Peroncel-Hugoz J. P, **Une croix sur le Liban**, Paris 1984, navodi da je prema libanskom ministarstvu pravde 1975. godine bilo 51,6% hri { }ana i 48,4% muslimana (str. 50).

²⁸ O tome videti u: Hitti, Ph., **Lebanon in History**, London, 1957; Salibi, K., **The Modern History of Lebanon**, London, 1965.

²⁹ O tome videti u: Hitti, F., *Istori}a Arapa*, Sarajevo, 1983; Jawi}. M., *Liban - osnovi dr`avnog ure|ewa i pravnog sistema*, Beograd, 1967; Meir, Z., **The Formation of Modern Lebanon**, London, 1985.

kao kompromisna država u kome će i muslimani i hrišćani da se odreknu svoji maksimalistički zahteva u ime o-uvawa zajednice i države.

Hrišćanske škole su bile, kako smo već rekli, da se odvoje od arapsko-islamskog sveta i da formiraju nezavisnu državu. Jer libanski hrišćani se zbog svoje vere osećaju toliko odvojeni od muslimana da im je svaka prijava o arabi zmu dal eka. Koliko je to tačno najbolje pokazuje pisane reči Lamartina koji je najbrojnije među libanskim hrišćanima, maronite, predstavio na sledeći način: "Maronitski narod... predstavljajući poseban narod na Orijentu, rekao bi se da je to evropska kolonija bačena sasvim slučajno usred puste i sasvim dobro se može reći kolonija kakvu bi Evropa mogla imati na svojoj litoralnoj obali".³⁰ To je kod maronita i toliko dal eko, a i de i sada, da oni u svojoj koloniji o "Načim precima Galima" i Pesmu o Rolanu sa "wegovima u asnim Saraceni ma"³¹. Ova silika koju daje Libanac Korm, koji je zastupnik jednog libanog i jedinstvenog libana najbolje odlikava kako se odnosi veći na hrišćana. Sa druge strane muslimani naročito suniti te i jedinstvenoj islamskoj državi i za njih je nezavisni Liban samo nešto što moraju privremeno da otrpe sve dok ne na snagu da ga ukinu u ime islamskog jedinstva³². Sli i -no mi sle i ti koji su sada najbrojnija verska grupa. Za njih od vremena pojave Homeinija nema drugog puta osim ukin dawa nezavisnog Libana i ujedi wewa sa ostalim muslimanima³³.

Sa te ta-ke gladi ta postaje jasno da je država mogla i može da opstaje samo ako se u-ine nu ni kompromisi. Ti kompromisi su u-ieni jer ni jedna zajednica nije imala snage da realizuje svoje maksimalističke zahteve. Za razliku od Albani je koja je izgradila sekularni sistem, ali ravnotežu u verskim grupama nastoji da o-uva podelom funkcija po verskoj osnovi

³⁰ Korm, @., isto, str. 280.

³¹ Isto, str. 289. Autor ovi h redova poznaje mnogo Libanaca i bio je i znenalen tom -i weni com. I zme u ostalog upoznao je mnoge državljane Libana koji su utvrdili da su Grci, ali je posle detaqni jeg razja wewa shvatio da se radi o pravoslavcima.

³² Pogledati, na primer: Mashi raki, al I., Libanska kri za, teza na FPN, Beograd, 1985. On veli: "Veći na Libanaca (muslimani pri m. M. J) ni je odustala od svoje prirodne veze i jedinstva sa ostalim arapskim svetom i pobija libansku naciju i kona- nuli libansku državu" (str. 122).

³³ O itima videti u: Picard, E., **De la communauté-classe à résistance nationale. Pour une analyse de rôle des chiites dans le système politiques libanais**, *Revue française de science politique*, br. 6/1985.

mada to nigde nije zapisano, Liban -i ni druga -i je. Nacionalni maktom iz 1943. godine utvrđeno je da predsjednik republike mora biti hrišćanin - maronit, predsjednik vlade je sunit, a predsjednik parlamenta { i t.³⁴ Osim ovoga i u niz drugih akata kakvi su zakoni u kojima je religiozna problematika. Tako zakon o izborima (~lan 4) predviđa da svaka religija bude srazmerno zastupčena u predstavniškom telu³⁵. Zakon o izborima iz 1960. godine predviđa da se raspored poslanika vrši po principu da na svakih { est hrišćana bude pet muslimana³⁶ i td.

Kako viđimo ovde se za razliku od Albanije koja je oficijelno sekularna i deformalno-pravno nema razlike između pripadnika raznih verskih grupa, pravi podela vlasti po principu vere. Kako ni jedna ni druga strana nisu bile zadovoljne ovakvim stavom došlo je do izbijanja krvavog građanskog rata 1975. godine.³⁷ Povod za rat bio je problem Palestince. Dok su muslimani smatrali da je stvar nacionalne -asti da stanu i za njihove borbe, hrišćani su smatrali da Palestinci treba da odu iz zemlje. Kako su Palestinci uvećani, i to ogromnoj, muslimani to je sukob oko njih dobio karakterističke verskog.³⁸ Taj rat je sada završen. Ali je situacija u Libanu slaba -na onoj koja je postojala i pre toga. Stabilnost države i daće zavisi od konsenzusa pripadnika dveju vera koje i daće i maju različitosti. Ta -i weni ca postaje posebno važna zbog podatka da muslimani usled svoga višeg nataliteta postaju sve brojniji i tako veći sami tim dovode u pitanje postojanje Nacionalnog pakta iz 1943. godine kada su hrišćani bili i veći na.

Sve to ukazuje da je Libanska država i da e bitinestabilna i da nije moguće o -ekivati da e stave sredi kad kako veli Korm: "... mladi Libanac teško nalazi neku drugu pri vršenost, ne samo ideološki i društvenu, nego i to je njegova vjerska pripadnost. Jer priroda pripadnih socijalnih i nstitucija zasnovanih na principu vjerske zajednice u kojima se on razvija, zatvara ga u svoj vjerski okov... [tampa je, tako je, konfesionalizirana: ~etrdeset dnevni hlistova, koji izlaze svakog jutra, ako ih veće ne izdaju direktno vođe zajednice, onda su

³⁴ Jawi }, M., i sto, str. 4; Korm, @., i sto, str. 283. Pogledati tako je i na { u kwigu Savremeni xihad kao rat, Beograd, Filip Višvi }, 1989, (I izdawe) i Prwavor, Grafomotajica, 1995, (II izdawe).

³⁵ Jawi }, i sto, str. 4.

³⁶ I sto

³⁷ Jevti }, M., i sto.

³⁸ Jevti }, M., i sto.

gl asnogovornici vjerskih partija".³⁹ Pošto se i slami sve više radi kalizuje sasvim je realno pretpostaviti da budućnost libana nije mnogo ružičasta. Ali ne zato što rat mora obavezno da izbiže, već stoga što je uistini svojevremeno i trijumf i dežda koja ne može odgovarati hrišćanima, a sve to vodi u nestabilnost.

IV

Sasvim je drugačiji slučaj SAD. Ova zemlja je, pre svega, sada najveća svetska sila u svakom pogledu: ekonomskom, vojnom, političkom i kulturnom, jer je ona glavni reprezentant engleskog jezika i svi među njom zajedno sa njim. SAD su tako i više nego everska država i od početka tj. od samog momenta formiranja stvorene su kao više nego everska država. Tačnije rečeno pri likom i mišci je u Americi su i svi oni koji su tražili više nego slobode od feudalnog i verskog ugotavljanja⁴⁰. Amerika je bila za svih obejana zemlja gdje je moć i slobodno da ispočavaju svoju veru. Upravo iz toga razloga u SAD su stvorene i savezne države u kojima je dominirala jedna vera odnosno verska zajednica. Tako su pripadnici verske zajednice kvekeri pod vođstvom Viliama Pena osnovali svoju državu koja se zove Pensilvanija⁴¹. Upravo stoga što su na ličnu i te u Americi pripadnici raznih verskih zajednica pre svega protestantskih, ustvari pri osnivanju države, skoro i skupa i vo protestantskih, su pri likom konstituirani dravni h struktura i nstici onal i zoval i versku toleranciju kao princip.

U "Povećanje pravih" građana SAD u prvom amandmanu stoji: "Kongres ne može donositi nikakav zakon o ustanovljavanju dravne religije, kao ni zakon koji zabranjuje slobodno i spovedanje vere"⁴². Na osnovu toga vidi se da je američka država konsenzusom svojih građana uspešna da se izbori za takav status religije i verskih zajednica u kojima je svaka od njih prihvatila kao uslov za opstanak države pravo svakoga ovekada da ispočava veru koju hoće i da jedina graničica u tome bude i sto

³⁹ Korm, @., i sto, str. 290.

⁴⁰ Pogledati o tome u: Borstin, D. J., i sto.

⁴¹ I sto; Kvekeri i li drhtavci, drhte pri likom pada u ekstazu, otud nazi v. I ndi vi dualno do i vqavaju Bi bliju, odbacuju sl u` benu crkvu, zve{ tenstvo nemaju ukrase u molitvenim prostorijama i td. Ci tirano prema: Cvi tkovi }, I ., Rje-ni k religijskih pojmova, Sarajevo, 1991.

⁴² Ci tirano prema: Kostić, Z. P., Rat gospodara vremena, Nič, 1994, str. 115.

tako pravo drugi h. Kako vi di mo to je ne{ to sasvi m drugo od onoga { to i mamu u prva dva sl u-aja, gde je vi { everski karakter dru{ tva stvoren si lom oru` ja jedne religi je koja je tri jum-f oval a nad drugi ma.

I tu upravo le` i jdan od kcu-eva za razumevawe stabi l-nosti ameri -ke dr` ave u prvi m dani ma wenoga postojawa i danas. Ono { to je posebno va` no je -i weni ca da su protestanti koji su be` ali i z Evrope be` ali pred netoleranci jom koju je ugl avnom reprezentoval a ri mokatol i -ka crkva. Zbog toga se me|u ameri -kim protestantima razvio jedan vrlo kri ti -ki stav prema teologiji i pol itici Vati kana, { to je sigurno moral o da i ma odraza na stav prema ri mokatol i ci ma.⁴³ Al i kako je ri mokatol i ka bi lo mawe to se netrpeqi vost ni je mogl a oseti ti u pravom smi slu te re-i. Drugo { to je veoma va` no kada su i ri mokatol i ci po-el i da se naseqavaju u ve}em broju i to posebno irski koji su tako|e be` ali od verske netoleranci je i oni sami su potpunu sl obodu vere i autonomi je verski h zajedni ca koja se stvori la u SAD po-el i da do` i vqavaju kao prednost. A sve to je uti cal o na unutra{ wu kohezi ju novostvorene ameri -ke naci je i na stabi l nost dr` ave, gde su svi useqeni ci hrl i l i na zapad u osvajawe sve novi h i novi h prostranstava, { to je pove}aval o wi hovo l i -no bl agostawe al i i bl agostawe -i tave zajedni ce. Tako da je u SAD pravo na sl obodu vere postal o nepri kosnoveno. Taj duh, koji je stvori o Ameri ku i omogu}io versku toleranci ju, je protestantski: "Pokl ol ewe koje je i zvel o revol uci ju... Xorx Va{ i ngton, Tomas Xeferson, Xon Adams... svi su oni bi l i obel e` eni moral ni m raspol o` ewem jednog strasnog protestanti zma"⁴⁴. Al i to nekada domi nantno raspol o` ewe u SAD se moral o mewati usl ed pri l i va doseqeni ka ri mokatol i -ke, a zati m i ostal i h veroi spovesti . Tako da danas i mamu sl ede}u versku sl i ku te zemqe: "ri mokatol i ci 46,4 mi l i ona, bapti sti 23,5 mi l i ona, metodi sti 14,5 mi l i ona, l uterani 8,75 mi l i ona, prezvi teri janci 4,5 mi l i ona, razl i -i te hri { }anske zajedni ce 4,5 mi l i ona, adventi sti i wi ma srodni 2 mi l i ona, Ujedi wena Hri stova crkva 2 mi l i ona"⁴⁵. Al i i ovi podaci su samo pri bli ` no ta-ni , jer SAD su zemqa vel i ke

⁴³ O kri ti -kom stavu protestanata prema ri mokatol i ci zmu pogl edati u i stoj kwi zi Kosti }a Z. P.

⁴⁴ Middlekauf, R., Vel i -anstvena stvar ameri -ka revol uci ja. Ci ti rano prema: Kosti } Z. P., i sto, str. 104.

⁴⁵ Ci ti rano prema: Jakovqev, N. N., Rel i gi ja v Ameri ke 80-ti h, Moskva, 1987, str. 22; Vi deti o tome i : Gaustad, E., **Americans Institutions of Faith** Boston, 1968, str. 848.

i mi graci je, tako da pomenute cifre iz 1968. danas sigurno nisu više relevantne. U SAD se stalno usvajaju novi imigranti pre svega iz Latinske Amerike, a oni su pretežno rimokatolici, tako da su rimokatolici danas još brojniji nego što su bili 1968.

Prema procenama najozbiljnijih institucija za demografska istraživanja, u SAD do 2050. godine belci, koji nisu hispanoamerikog porekla, čine samo 53% ukupnog stanovništva SAD, što je pad od 19% u odnosu na sadašnju situaciju. [to je posebno važno Latinoamerikana zajednica, koja je pretežno rimokatolika, do tada je više nego duplirala svoje brojno stanje u SAD, pa je i sada od današvih 10,2% bila 24,5%. Ako tome dodamo da je azijska grupa useljenika skoro isti sadašnji 3,3% na 8,2% jasno se pokazuje koliko se demografska etnička i verska slika SAD promeni ti⁴⁶.

Sami tim se odmah i bez ikakve dvojbe može zaključiti da je u skladu sa promejenom verskom slikom doći i do promene u međuverzima. A to sve mora da se odrazi na političku stabilnost države. To što se ovaj način zaključak odnosi na budućnost bez ostavljajući prostora za sumnju bazi se na pregledu sadašnje situacije u prošlosti. Uprkos verskoj toleranciji kao dominantnom odnosu i općtem prihvatljivom ekonomskoj konfesijskoj prednosti, sukobi su izbijali i između samih protestanata, a kamoli među protestantima i rimokatolicima. Tako je, npr., baptistička crkva sredinom 19. veka u SAD bila rastrzana pištavom ropstva. Zbog toga što su predstavnici baptista iz južnih držaba bili za ropstvo⁴⁷ došlo je do razlaza u okviru ove crkvene zajednice, a to je kako znamo rezultiralo krvavim građanskim ratom. I bez neke posebne analize jasno je da do razlaza nije moglo doći bez dogmatskog utemeljenja što je obavezno moralo da rezultira netrpećivošću koja je dovela do raspada. I tek sada je Južna baptistička crkva glasavom odlučila da je ropstvo greh pa je zatražila oproštaj od crnaca⁴⁸.

To se posebno osetilo po pitanju odnosa sarimokatolici, odnosno sarikatolicima. I z protestantskih publikacija se da videti da su se protestantski mislioci nešto obračunavali sarimokatolikom doktrinom što nije moglo da nema odraza na međusobne odnose vernika ovih velikih hrišćanskih

⁴⁶ Citirano prema: Naša Borba, 08.04.1996, str. 6.

⁴⁷ Citirano prema: Vešerje Novosti 09.07.1995, str. 8.

⁴⁸ Isto

zajedni ca⁴⁹. Kri ti ka ri mokatol i ci zma od strane protestant-ski h teol oga upravo i ma one konotaci je koji ma se bavi na{ tekst, uti cajem na pol i ti -ku stabi l nost dr` ave. Tako da se u jednom tekstu konstatuje "Katol i ci zam kao verski si stem ni je danas bli ` i Hri stovom Jevan|eju nego { to je bi o u bi l o kom ranijem odseku svoje i stori je. Protestantske crkve su u vel i koj tami ... Ri mska crkva i ma dal ekose` ne pl anove. Ona se sl u` i svi m sredstvi ma da pro{ i ri svoj uti caj i pove}a svoju si l u, ona se pri prema za ` estoku i odl u~nu borbu da ponovo zadobi je prevl ast u svetu, da opet uvede progonstvo i da sru{ i sve { to je protestanti zam sagra di o... Narod treba da ustane i da se odupre ja~awu ovog najopasnijeg nepri jateca gra|anski h i verski h sl oboda"⁵⁰.

Kako vi di mo ovo je veoma ` estok napad na ri mokatol i ci -zam i na ri mokatol i ke, dok se na drugom mestu ka` e da je ri mokatol i -ka crkva "zastupal a i zrazi tu mawi nu koju je protestantska ve}i na jedva podnosi l a"⁵¹. Zato ni je ` udo { to je u dva veka dugoj i stori ji SAD tek pri l i kom i zbora za 35-tog predsedni ka dr` ave uspeo da se najvi { eg mesta u dr` avnoj admi ni straci ji dokopa, jedan ri mokatol i k Xon F i c xeral d Kenedi ⁵². Sve to kako vi di mo i tekako i ma posledice na pol i ti -ku stabi l nost dr` ave. Kako je ri mokatol i -ka crkva postal a relati vno najbrojnija u SAD tako su po~el e da rastu wene pol i ti -ke ambi ci je. Ve} vi { e puta se ova vel i ka i mo}na organi zaci ja sukobi l a sa ameri -kom vl adom po razni m pi tawi ma. Posebno zna~ajan sukob i zbi o je zbog veta predsedni ka Bi l a Kl i ntona na zakon koji predvi ja zabranu retki h abortusa u poodmakl oj trudno}i. Vati kan je javno i o{ tro napao Bi l a Kl i ntona, { to po neki m anal i ti -ari ma preti da ote` a Kl i ntonovu predi zbornu kampawu jer republ i kanci ra~unaju da }e to Kl i ntonu

⁴⁹ Kol i ko je to javna ~i weni ca najboce se vi di i z slede}eg pri mera. U fi l mu "Po` ar na Mi si si pi ju", koji vi { e puta pri kazi van u na{ oj zemqi i u ~i tavom svetu, i koji govori o rasi zmu, u jednoj sceni pri kazuje se skup gra|ana mal og grada na Jugu gde predsedni k tj. gradona~el ni k dr` e~}i vatreni govor bez i kakvog zazora od vl asti gde je sl oboda vere zagarrantovana, vi ~e u mi krofon: "Mi mrzi mo komuni ste i Papu". Posebno je va` no da fi l m sl i ka doga|aje i z 60-ti h godi na XX veka, { to dokazuje kol i ko je u pi tawu trajna ~i weni ca.

⁵⁰ Ovaj stav je stav El en Vajt. Ovde ci ti rano prema: Kost i } Z. P., i sto str. 121.

⁵¹ Ovo je stav i stori ~ara Xejmsa Rajkl i ja. Ovde ci ti rano prema: Kost i } Z. P., i sto, str. 119.

⁵² Ci t. **Encyklopedia Americana**, tom XVI, 1972-73, New York, str. 357.

uskrati ti glasove američkih katolika⁵³. Prema tome vidi se da jedna od najznačajnijih institucija američkog političkog života republikańska stranka demokratska crkva može da destabilizuje predsednika Clintona.

Važno je da se videti ekonomska situacija SAD koja je uslovljena sa povećanjem veličine broja pripadnika nehrisćanskih vera. Posebno je značajno da se naglo povećao broj muslimanskih učenika. Ali mnogo značajnija od povećanja muslimana je činjenica da se među američkim crncima još pre drugog svetskog rata pojavio islamski pokret i da je on uspeo da angažuje jedan veoma aktivan broj sledbenika⁵⁴. Kao dokaz snage vođa crnih muslimana Luis Farakan je u organizaciji svoga pokreta koji se zove "Nacija Islama" izveo marš "milion crnaca" u oktobru 1995. godine. Ni je se okupilo milion ljudi, ali novi naski izveštaji veličine da je bilo više stotina hiljada⁵⁵, što pokazuje snagu pokreta. Američki crnci su mahom hrabri, ali se broj onih koji prelaze na islam povećava. Tako se prema jednom podatku broj sunita u Harlemu od oko 700 na početku 90-ih godina sada povećao na 8000.⁵⁶ Kada se sve to stavi u kontekst činjenice da islam odbacuje američki oblik političke organizacije i da te promene drave u islamsku onda se vidi da je to vrlo značajna činjenica za političku stabilnost države.

Veoma je značajno u tome smislu uzeti američku armiju. U vojsci danas ima 30% crnaca⁵⁷. Ako taj podatak uporedimo sa drugim koji veličine da je crnaca u ukupnom stanovništvu SAD samo 12%⁵⁸ onda vidi moć značaj crnaca za vojnu organizaciju. Ako se broj prelazaka na islam među vojnicima povećava onda je broj muslimana u vojnim strukturama bitno značajan. A kako je već rečeno islam ne trpi sekularnu državu ni tišobodu veroispovesti.⁵⁹ Američkim analitičarima nije nepoznato da su muslimanski učenici, koji su se naselili, na Trinidad pokušali državni udar preko oficira muslimana potpomognutih Gadafijem⁶⁰, a

⁵³ Politika, 21.04.1996, str. 3.

⁵⁴ O crnim muslimanima videti u: Lomax, L., **Les black muslim**, Paris, 1964.

⁵⁵ Politika, 25.01.1996, str. 4.

⁵⁶ Naša Borba, 26.02.1996, str. 6.

⁵⁷ Isto, 01.02.1996, str. 6.

⁵⁸ Isto, 08.04.1996, str. 6.

⁵⁹ Pogledati o tome u: Mawerdi, **Les staats gouvernementaux**, Paris, 1982. Mawerdi je jedan od najuticajnijih islamskih pravnih i političkih mislilaca.

⁶⁰ Borba, 30.07.1990, str. 7.

upravo je Luis Farakan poseti o Gadafi ja i ti me bacio i zazovu
 Ilice ameri -koj vladi.⁶¹ Jednostavno re-eno, ameri -ka admi ni s-
 traci ja se na{ la u -udu po prvi put moral a je da dovede u pi ta-
 we pravo na apsolutnu sl obodu vere zbog prava musli mana da
 i spovedaju svoju religiju, jer kako je ve} re-eno i sl am svojom
 su{ ti nom uki da ravnopravnost pri padni ka razli -i ti h verski h
 grupa { to je prema ameri -kom poi mawu religije nezamislivo i
 { to ru{ i samu i deju SAD.

To se posebno oseti lo pri likom su|ewa grupi i mi grana-
 ta iz arapskih zemaqa koji su optu`eni za eksploziju u trgo-
 vinskom centru u Wujorku. Tada je ameri -ki tu`ilac u optu`-
 ni ci morao da pravi ne-uvenu ekvilibristiku da -uvaju}i
 amandman o sl obodi vere optu`i cude za ekstremizam u ime i s-
 lama koji je vera. Zato je advokat glavnog optu`enog sl epog { e-
 i ka Abdel a Rahmana rekao da je optu`ni ca na rubu verski h pro-
 gawawa.⁶²

Sve { to smo rekli nadamo se jasno pokazuje kako SAD ni
 izdaleka ni su tako neravne me|uverski m protivure-nosti ma,
 kako to na prvi pogled izgleda, i { to je posebno va`no sve
 ukazuje da }e ovi h problema biti sve vi { e i da }e to morati da
 ostavi ozbi qne posledice na pol i ti -ku stabi l nost dr`ave.

V

Za sam kraj teksta vaqalo bi zakqu-i ti da se vidi da je
 vi { everski karakter dru{ tva jedna od naji nteresaniji h poja-
 va za pol i ti -ku nauku jer i zazi va ozbi qne pol i ti -ke posl e-
 dice. Sa te ta-ke gl edi { ta vi { e je nego zna-ajno da se u ci qu
 pronal a`ewa odgovaraju}ih re{ ewa za uspe{ no funkci oni-
 sawe takvi h zajedni ca pri stupi anal i zi : kako studijama sl u-aja
 tako komparativni m anal i zama, ne bi li se na{ la odgovaraju}a
 e{ ewa. Sve to ukazuje da je pol i ti kol ogi ja uop{ te, a posebno
 onaj wen deo koji se bavi me|uodnosom el i gi je i pol i ti ke, od-
 nosno pol i ti kol ogi ja religije, pred vel i ki m i zazovi ma na koje
 u budunosti mora da odgovori .

⁶¹ Pol i t i ka, 25.01.1996, str. 4.

⁶² "Ni kada do sada ni sam vi deo da je kri vi -no pravo kori { }eno da bi se
 optu`i la jedna verska grupa za versko u-ewe kao u ovom sl u-aju. Ovako
 pona{ awe ve}a je pretwa demokratiji od cudi koji bacaju bombe",
 Pol i t i ka, 27.08.1993, str. 5.

**MULTIRELIGIOUS CHARACTER OF A SOCIETY
AND POLITICAL STABILITY OF A STATE**

Summary

A state may subsist if its population by high majority considers the survival of such a community legitimate. For that reason it is significant to analyze how a multi-religious character of a community affects the political stability of the state created from the said community or imposed to it. The latter fact is important for the apprehension of the problem, because some multid denominational communities have come to existence united by a commonly shared wish of different religious groups, as it is the case with the United States, while others were formed by force, after a conquest of non-coreligious nations, as it was the case with the Ottoman Empire. Three cases have been analyzed: the United States of America, Lebanon and Albania. They were chosen because of their very pronounced multireligiousness. Their population is divided into several religious groups. Still, the last two cases differ from the first one because the first has relatively stable inter-denominational relations, which does not apply to the last two. Differences are also present in the ways in which their inter-denominational relations are regulated or are attempted to be regulated.

Key words: state, religion, nation, denomination, multireligious community